

August Šenoa kao operni kritičar

Hubert Pettan

(Nastavak)

Zajc Ivan. Iako u ovom odlomku govorimo o pjevačima, spomenimo ovdje i Zajca, koga Šenoa veoma cijeni, kao skladatelja, dirigenta i ravnatelja. Šenoino mišljenje o Zajčevim operama naveli smo već naprijed u odlomku o pojedinim djelima. Šenoa spominje i neka koncertna Zajčeva djela izvedena u kazalištu: Dužnost nam je spomenuti Glazbenu večer, koju je g. I. Z. priredio dva puta u Velikom tjednu. Zagrepčani čuše prvi put oratorij 31. psalam Davidov, zatim Grobničko polje, glazbenu sliku, obje skladbe od Zajca... Vještaci nas uvjeriše da su skladbe vrlo lijepe... (br. 17. od 27. 4. 1878). U predvečerje krajeva rođendana te navršene pedeset-godišnjice života izvedena je Zajčeva Kantata u slavu ove večeri: Jezgrovit tekst... ispjevao je J. E. Tomić. Mi rijetko čujemo u našem kazalištu stvar ove vrsti ljepše izvedenu nego ove večeri. Ovaj najnoviji krasni umotvor Zajčev prisutnoj odličnoj publici izvanredno dopao (Kantata se morala opetovati). Zajčeva ova kantata prekrasno instrumentirana je između njegovih manjih djela, što ih u posljednje vrijeme čujemo, sigurno jedan od najljepših bisera, ako i ne najljepši (br. 34. od 21. 8. 1880).

O Zajcu kao dirigentu. Naš Zajc radio je svom pomnjom, da opera uspije, i uspjela je, zbilja nije dakako u svim najtanjim tančinama, al' pomislimo da je to prva predstava bila, da je opera van reda teška (Strijelac vilenjak, br. 19. od 8. 5. 1875). Prije svega budi izrečena hvala g. Z. koji je tu operu toli vrsno uvježbao, toli vrsno ravnao (Afrikanka, br. 46. od 15. 11. 1879).

O Zajcu kao ravnatelju. U Vijencu br. 24. od 13. 6. 1874. Šenoa se zgraža, da je otkazano opernom društvu i Zajcu — Orkestrom ravnog je g. Milaković* [na rasporedu je Zajčevo ime], jerbo je g. ravnatelj obolio, kako čujemo, radi prekrupne navale u nekom zagrebačkom dnevniku — i to zbog operete. Te navale nije Zajc, stvoritelj hrvatske opere, zaslužio i žestinu gcjene, naperene proti opereti, premašila je svoj cilj i tim, što je naš genijalni skladatelj žalibože ugovorom vezan ravnati i operatama (br. 48. od 31. 11. 1877). Pišući o opernom i dramskom osoblju za buduću (1878/9) sezonu navodi. Dramom ravna g. Mandrović, čovjek vješt, razborit i iskusan, operom g. Zajc, stvoritelj naše opere, vrstan skladatelj i neocjevnik ravnatelj (br. 38. od 21. 9. 1878).

O Zajcu kao nastavniku vidi kod Kramberger.

5) O zboru i orkestru.

O zboru piše Šenoa češće nego o orkestru. U pojedinim izvedbama hvali zbor, u nekima ga i oštro kritizira. Tako u svojoj prvoj kritici o izvedbi opere Faust, koja se u to doba davala pod nazivom *Margareta* piše: Zborovi bijahu točni, dobro uvježbani (br. 14 od 5. 4. 1873)... a i našem zboru nema prigovora (br. 50. od 13. 12. 1878). I zborovi... bijahu mlaki, bez svakoga života (Ljubav i zloba, br. 15. od 11. 4. 1874).

* Ivan Milaković studirao je na praškom i bečkom konzervatoriju, a zatim je djelovao kao guslač u kazališnom orkestru u Zagrebu.

Muški zbor bijaše slab, uprava morat će ga popuniti nekolicinom glasova. (Margareta, br. 39. od 26. 9. 1874)... zbor bijaše vrlo slab. Zivahni lijepi lovački zbor u 3. činu minu bez traga (Strijelac vilenjak, br. 19. od 8. 5. 1875)... zborovi bijahu baš zvrzni (Nočište u Granadi, br. 44. od 23. 10. 1876)... zborovi [pojačani Kolom i Merkurom] i orkestar odlikovahu se rijetkom revnosti (Zrinjski, br. 46. od 11. 11. 1876)... samo su zborovi u Margareti vrlo slabi bili (br. 6. od 10. 2. 1877). Preobraziti valja i zbor, osobito ženski, koji je vanredno slab. Što se je u muški i ženski zbor uvrstio nekoliko »nijemnih slavulja«, ne pomaže glazbenoj sili ni najmanje (br. 7. od 17. 2. 1877)... jedna od najboljih opernih predstava ove sezone bila, da je nije kvarila opća nemoć naših zborova, koji u operi, kakva je Ernani, moraju krepki i skladni biti. Muški zbor brojio je doduše 9 glasova al' mi smo čuli samo neko cvrkutanje, a onih šest ženskih dvorkinjica sjećalo nas je one dobe, kad je Zagreb imao katkad priliku čuti talijansku operu sa četiri promukle koriste. Ta za vrijeme operete bijahu ženski zborovi u Vještici boisijskoj, u Meki, u Momci na brod mnogo bolji. Tu se hoće apsolutno lijepa krepka i izdašna. Bez reforme zbora ostat će opera jalova (Ernani, br. 19. od 12. 5. 1877). Ne znamo, hoće li biti zbor pojačan, al' bi svakako potrebno bilo (br. 35. od 1. 9. 1877). Zborovi bijahu složni i točni (Čuvidski ples, br. 40. od 6. 10. 1877). Zbor bijaše neobično slab, što se osobito pri kraju 2. i 3. čina osjetilo. (Krišpino i kuma, br. 14. od 6. 4. 1878)... zborovi slagahu se upravo izvrsno, premda su veoma teški (Afrikanka, br. 46. od 15. 11. 1879). Kod prve predstave razišo se zbor na svršetku prvoga čina sa orkestrom (Lukrecija, br. 42. od 16. 10. 1880). U zadnjoj kitići u Vijencu broj 20. od 4. 1. 1881. navodi, da će zbor biti povučen. — Orkestar je sada, hvala Bogu potpun. (Bosysijska vještica, br. 45. od 8. 11. 1873).

Orkestar bijaše potpun i valjan (Marta, br. 47. od 22. 11. 1873). Zbor i orkestar [za buduću sezonu] znatno je pojačan (br. 32. od 5. 6. 1880). Orkestar opere povećane je za deset glazbenika, te su stranom angažirane vrsne domaće sile (g. Đuro Eisenhuth), stranom strani vještaci (br. 20. od 4. 5. 1881).

6. Režija, inscenacija i kostimi

Scenički bijaše opera vrlo slabo priređena... Kad grad gori sve se to motalo i plelo po pozorištu bez reda i obzira. Nikakve plastike, nikakve slike... bilo užasne pucnjace i sječe — nijednog mrtvacu. To je lakrdija, i mi prosvjedujemo svečano proti nemaru, kojim se toli vrstan umotvor stavlja na pozorište. To znači Lisinskoga u grobu vrijeđati (Ljubav i zloba, br. 15. od 11. 4. 1874). scenerija te opere dosta dobra bila... Umoljavamo režiju za dvije sitnice, koje vrlo smetaju, napuljski vojnici kanda nijesu posve izmuštrani, jedan je držao pušku na lijevom, drugi na desnom ramenu... nijema igra gospode statista suviše živa bila. Tu Šenoa spominje slučaj, kako je neki »napuljski građanin« došao pet puta kupiti naranče od djevojčica — mogao je odmah prvi put pokupiti sve naranče (Njemica Portičanka, br. 9. od 9. 3. 1877). A sada pri kraju da prišapnemo riječcu reda-

telju. Čin Ernanija pada u 16. vijek, biva u Španjolskoj. Odakle pri kraju trećega čina Španjolcima ta ogromna hrvatska trobojnica? Oprostite, to je maškara, skrajna maškara. Jednom vidjesmo u peštanskoj operi Karla V. u crvenim mađarskim čizmama s ostrugama. Malda ne pukosmo od smijeha... Ne traži se tu arheološki vjernost, ali uklanjajte se ruglu (Ernani, br. 12. od 23. 3. 1878). Prikazanje bilo je živo, razradba plastična, što upisujemo u zaslugu gosp. Freudenreichtu (Afrikanka, br. 46. od 15. 11. 1879).

... Dekoraciju u vučjoj jami naslikao je naš slikar D'Andrea vrlo vješto; bilo je suviše vatrenih prskavaca. Dalje se Šenoa osvrće na kostime, te na kraju spominje, kako na slici pradjeda Kuna, koji je mogao živjeti negdje sredinom 15. vijeka, kad se još nije znalo za Ameriku, taj Kuno ima na prsima meksikanski red »di Santa Maria de Guadalupe«, koji je osnovan za vremena posljednjeg meksikanskog carstva (Strijelac vilenjak, br. 19. od 8. 5. 1875). Pa scenarija... prizor bitke u zadnjem činu bio je upravo smiješan. Tu Šenoa spominje bojama izveden nacrt T. Lehnera iz 1846. »Koliko plastike, kolika razlika!« (Ljubav i zloba, br. 50. od 15. 12. 1877). Scenarija bijaše doista sjajna — al' skrajne je vrijeme, da se sastavi odbor od slikara, povjesničara i književnika, koj' bi po starim slikama sastavio figurine za hrvatska odijela raznih vijekova. Dosadanja anahronistička mješavica ne valja. (Sejlslav Ljuti, br. 11. od 16. 3. 1878). Dojam opere kvarila je scenarija i odijelo. Vrlo dobro znamo, da uprava ne može za svaku operu nabaviti posebne dekoracije... na anakronizam od 100, 200 pače i 300 g. ne pazimo. Al' dalje i ne možemo. Salomonski hram u gotskoj dvorani, to vam je anakronizam od 2.000 godina, isto tako moderna soba 19. vijeka u dvorovima kralja Neubukadnezara ili talijanska vila za Baalovim hramom... to je strašan kontrast, a kontrast je otac smiješnosti. Ta dajte naslikati nekoliko rimskih ili grčkih dekoracija, pa neka slobodno i Babilonci i Asirci u njima prikazuju i pjevaju i kritika ne će tu arheološkoj netočnosti prigovoriti (Nabuko, br. 41. od 12. 10. 1878). Scenarija bila je u više prizora slaba, tako u večernjem prizoru, gdje dolazi noćobdija, a i zadnji tableau nije imao nikakve slikovitosti (Hugenoti, br. 7. od 15. 2. 1879). Sve dekoracije, i to pet ih na broju, bijahu skroz nove i vrlo dobro slikane od kazališnog slikara Dinka d'Andrea (Afrikanka, br. 46. od 15. 11. 1879).

Vojska bijaše starorimski, dakle nespretno obučena, i dosta slabo uvježbana (Boysijska vještica, br. 45. od 8. 11. 1873). »Uprava se je pobrinula, da bude opera što sjajnije prikazana«, žali samo, da je zbor hrvatskih junaka biti »toli šareno i nehistorički odjeven« (Zrinjski, br. 46. od 11. 10. 1876). Ako je moguće bilo, a moguće je s malim troškom. Vjernije odijelo za hrvatske vojnike jednostavno, jednako... (Zrinjski, br. 39. od 26. 9. 1877). Odijelo je bilo rađeno po slikanim uzorima... uniformu babilonske straže... koja je vrlo naličila nekoj pogrebnoj bratovštini u Mlecima... ti njegovi [tiče se garderobijera Prikrla] Babilonci kanda su skočili iz ukočenih basreljefa u Ninivi, pa je ipak dvojbena, da li su zbilja tako šareni bili. Odijevalac našega pozorišta nema dovoljno krojačke poezije ili onoga što Francezi »chic« zovu. Odijelo valja idealizovati, birati treba građivo, koje će zbilja plastično biti, birati boje skladne, jer poezija nije arheologija, toga nije zimski kaput. Ta nespretnost pokvarila je na mnogo dojam. (Nabuko, br. 41. od 12. 10. 1878)... odijelo bješe zgotovljeno po figurinama pariške velike opere. (Afrikanka, br. 46. od 15. 11. 1879).

7) Cjelokupnost izvedbi

U br. 15. Vijenca od 11. 4. 1874. Šenoa spominje izvedbu opere Krišpino i kuma prije nekoliko godina u Zagrebu od talijanskog društva. »Kukavna li bijaše

tadanja talijanska predstava prema sadašnjoj hrvatskoj!« Predstava je uspjela upravo sjajno, i čini nam se, da još dosad nijedna opera nije toli oduševljeno pozdravljena općinstvom (Roberto đavo, br. 19. od 6. 5. 1876.). Opera »Nijemica Portičanka« [na jednome mjestu — u istoj kritici — izričito veli: ne iz Portičija] uvježbana je točno i skladno, što se je opazilo kod dosta teških zborova (br. 9. od 9. 3. 1877)... Zadnji put je čusmo prije više godina od talijanskog društva, Zagrepčani bijahu — ukoliko se sjećamo — ushićeni, te se hvalili koli izvršnu talijansku operu imamo. I mi se te predstave živo sjećamo i velimo, tadanjemu tenoru Abrunjedu nije u toj operi g. Kompit ni s daleka ravan... Glede ostaloga izvedenja, pojedinog i skupnog pjevanja, prikazanja, odijela bješe hrvatska predstava od 2. listopada mnogo bolja, nego bi ona po talijanskom društvu pjevana i toli točno i savršeno uvježbana, da kritika prije svega gospodinu ravnatelju Zajcu, a i čitavome društvu priznanje i pohvalu izjaviti mora... izišla je opera savršeno na pozorište. Nas je taj uspjeh tim više veselio, jer će žalostiti sve protivnike, našeg narodnog zavoda (Čuvidski ples, br. 40. od 6. 10. 1877)... bješe treći put pjevana opera »Čuvidski ples« savršeno i lijepo, da je upravo slast bila slušati je... G. Strakosch, operni pothvatnik, bio je također kod te predstave, ter izjavi, da je naša hrvatska opera nadaleko bolja od gradačke. Mi taj sud navodimo, vlaš na znanje onoj gospodi između općinstva, koji, zeleni diletanti, porugljivim posmjehom gledaju na naš zavod (br. 42. od 20. 10. 1877). Samo izvedenje bijaše izvršno, opera točno uvježbana, da ne možeš bolje... zborovi bili skladni i krepki, a scenarija i odijelo posve pristojno. Ukratko, sve je bilo skladno i živo, i u kazalištu deseći se stranci pljeskahu silno, te nam izjaviše, da se veoma čude, kako Zagreb ima toli lijepo operno društvo Hrvati toli lijepu operu (Lizinka, br. 46. od 16. 11. 1878). G. Denegri, Mirski, Anton, Kratochvil i gđa Giunti Barbera, kao i cijeli zbor pjevali su prelijepo, a i prikazivanje bijaše toli u pojedinostima koli u skupu dobro (Violeta, br. 11. od 15. 3. 1879). Uprava može se pohvaliti lijepim slavljem, kojega joj ne će oteti ničija zavist. Svi bar dnevnicu zagrebački bez razlike pohvališe predstavu »Afrikanke« u jedan glas, i tim je brod opere, koji se je s raznih osobnih neprilika mal' nasukao bio, opet zabrodio u prostrano more, pa mu se ne treba bojati potajnih grebena (br. 46. od 15. 11. 1879).

8) Gostovanja

Osim gostovanja za engagement, a o kojim smo pjevačima već naprijed govorili, u vrijeme kad je Šenoa pisao kritike u Vijencu gostovale su i neke znamenite pjevačice, tako Bianca Donadio, Emilija Chiomi, Filipina Edelsberg te već tada u inozemstvu ugledne hrvatske pjevačice Ema Vizjak i Irma Trputec.

Chiomi Emilija. O pjevanju ne može se žalibože ocjena izreći, jer se poštovana pjevačica nije jošte oporavila od grlobolje, te je još svejednako promukla bila. Ali zato možemo govoriti o predavanju, o igri. Reći ćemo, da je njezino predavanje drastično, da nema navlaš u liričnim momentima one nježnosti, koju partija Margarete iziskuje. Žestina izraza i pokreta, čini nam se, prevelika je prema onomu, što pjevačica zbilja čuti. Efekt je dakle više vanjski, a manje nutarnji psihološki. Šenoa se i sam izjašnjava kao veliki pristaša realizma, tj. oponašanja naravi na pozorištu, no prikazivanje će samo onda naravno biti, ako se glumac toliko zanese u svoju ulogu, da mu je svaki vanjski pokret nužna posljedica njegova čuvstvovanja... ne ćemo pogriješiti, ako velimo ukratko: englesko srce iz talijanske škole (Faust, br. 42. od 20. 10. 1877).

(Nastavak slijedi)